

Раздел 2. ВОПРОСЫ ЖУРНАЛИСТИКИ И АНАЛИЗА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

УДК 81-139:378

К. О. Буслаєва

ДУХОВНИЙ РІВЕНЬ ТВОРЧОСТІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ПУБЛІЦИСТИКИ Й ЖУРНАЛІСТИКИ

Ні для кого не є секретом той факт, що в сучасну постіндустріальну епоху фактор духовності, як і завжди, має бути найголовнішим в усіх сферах діяльності. Простежуючи історію зародження цього феномена, приходимо до висновків, що кожен період цінний по-своєму, однак, Давній Греції та її культурі належить особливе місце в світовій історії. Духовна та художня культура цієї цивілізації не тільки є найціннішою частиною світової, але й дає поштовх розвитку всієї європейської культури. Греки репрезентували нашій свідомості основні проблеми світоустрою: буття й становлення, істину, мету і благо, космос, єдине й множинне, межу і безмежжя, число й величина, міру й сутність, розум і логіку, уявлення і спостереження, теорію й практику, природу, мистецтво й техніку, матерію й її подвійність, — проблеми, які й у сучасну епоху залишаються актуальними.

Найбільше досягнення грецької культури в тому, що вона відкрила людину-громадянина, проголосивши вищість її розуму й свободи, відкрила людину як прекрасне й довершене природне створіння, як міру всіх речей. Греки вперше дали ідеали демократії й гуманізму, на основі яких базуються основні принципи сучасної журналістики.

Духовність — це прагнення до загальноідеальних ідеалів добра, справедливості, чуйності, чесності, поваги індивідуальності кожної людини і культури. Тільки виховуючи й спрямовуючи освіту майбутніх “акул пера” та “четвертої влади” крізь парадигму духовних ідеалів, можемо говорити про високий рівень розвитку сучасного суспільства. Академік В. Лизанчук під час Міжнародної науково-практичної конференції “Глобалізація та проблеми вітчизняного медіапростору” (Запоріжжя, травень, 2005) виголосив чи не найголовнішу доповідь, говорячи про “моральність і аморальність у політиці й журналістиці”.

На жаль, мусимо констатувати, що події останнього півріччя довели повну залежність ЗМІ від “сильних світу цього”, а відтак — до тотальних маніпуляцій

і фальсифікацій. Звичайно, за кордоном повністю уникнути таких ситуацій також неможливо, всі ми — люди, однак суспільною думкою засуджуються й навіть караються факти неправдивого, відверто брехливого освітлення подій.

Перед викладачами вузів, що готують сучасних журналістів, стоїть дуже нелегке завдання: виховати сучасне студентство на моральних засадах, прищепити думку про те, що не все в цьому світі підпорядковується грошам і купується ними. При цьому мені дуже імponує думка головного редактора газети “День” Лариси Івшиної. Журналістка говорить про те, що людина її професії має бути забезпечена настільки, щоб слова правди й об’єктивності були для неї вигідними. Цим самим вона проголошує думку, що гроші журналіст має отримувати за своє добре ім’я, а не за маніпулятивно-спекулятивні дії з інформацією.

За час свого кількарічного спілкування зі студентами при викладанні різних курсів (“Теорія журналістики”, “Основи теорії літератури”, “Теорія твору”) у Запорізькому національному університеті я прихожу до висновку, що, дійсно, гроші на сучасному етапі є визначальною інстанцією для молоді. Це можна зрозуміти і пояснити тим, що молодь хоче бути впевненою у майбутньому, гарно вдягатися, мати можливість вільно пересуватися і відпочивати на свій смак. За кордоном, на щастя, переважна більшість молодих людей при цьому ще й усвідомлює той факт, що “self-made man”, або, так звана “AmericaNdream” — результат багатолітньої копіткої, наполегливої праці над собою. Наше завдання — довести це нашим молодим людям, які готові заради грошей продавати власну совість, переконання, ідеали.

Крім того, духовний рівень розвитку особистості сильно підупав через втручання тих самих засобів масової комунікації, особливо електронних: радіо, ТБ, інтернету. Низькоякісна продукція заповнила зараз наші “блакитні екрани”, долинає до нас із радіоприймачів та настирливо “лізе у вічі” з інтернету та шпальт газет, — все це призводить до зміщення акцентів. Від високоякісних продуктів інтелектуальної освіти (серйозне кіно, театр, музика, книги) молодь відмовляється на користь спрощеного псевдоякісного продукта у формі поверхових серіалів і бездумних бойовиків, беззмістовно жорстоких фільмів жахів та іншої подібної продукції. Такий продукт не вимагає серйозного задумування й осмислення, не виховує високий рівень інтелекту й прищеплення гуманістичних ідеалів. Скоріше відбувається своєрідне “зомбування” свідомості й унаслідок цього молодіжними ідеалами стають жорстокі вбивці й бессердечні “мачо” чи жінки-вампи, курці, пиятики й наркомани.

Найперше завдання засобів масової інформації полягає в тому, щоб повернути увагу й пропагувати широкому загалу справжніх духовних цінностей: Добра, Любові й Справедливості, — адже представники мас-медіа займаються формуванням громадської думки. Журналісти сьогодення керують всім, у цьому цілком можна погодитись із загальновідомою думкою Маклюєна: “Хто володіє інформацією, той володіє світом”. Але не варто забувати про витoki духовності сучасного світу, бо, як казав відомий філософ: “Ми не змогли б бути в сьогоденні, якби не стояли на плечах велетнів”.

Прикметною особливістю сучасних програм з української літератури у вузах є пріоритетність вивчення найвідоміших постатей красного письменства. З цим звичайно, можна погоджуватися, оскільки молодь повинна виховуватися на класичних зразках, враховуючи найкращий досвід попередніх поколінь. Але беручи до уваги той факт, що мова в даному випадку йде про факультет журналістики, візьму на себе відповідальність не погодитися з таким станом речей. Сучасні студенти-журналісти мають певний фактаж знань, успадкований зі школи — і це дуже добре. Саме тому в процесі вузівського навчання, хотілося б скерувати їх увагу на вивчення не менш важливого, а як для них — можливо й найголовнішого — публіцистичного доробку найкращих майстрів українського слова, який на сьогодні незаслужено залишається поза увагою як студентів, так і викладачів.

Курси “Історія української журналістики” та “Історія публіцистики” не заповнюють уповні цю лакуну, оскільки їхніми завданнями є інформування студентів про найголовніші віхи розвитку історичних подій або загальні тенденції у тій чи іншій епосі публіцистики. Крім того, курс “Історія публіцистики” читається тільки в одному семестрі для студентів 5 курсу та магістрів, тому більшість творів, вартих уваги, залишається поза межею ознайомлення. На мою думку, курс української літератури, який викладається на факультеті журналістики послідовно впродовж чотирьох курсів, має бути переважно курсом вивчення публіцистичних творів. З одного боку, нариси й есе, фейлетони й памфлети, аналітичні чи критичні статті того чи іншого українського письменника є правдивим й неупередженим (чи навпаки упередженим, під впливом обставин) ставленням письменника до подій доби, їхня оцінка й критика, чого не можна сказати про художні твори, адже у них “більше домислу, аніж правди”. З іншого боку, публіцистичні твори дають змогу глибше зрозуміти духовний світ авторів, дозволяють враховувати думки провідних представників творчої інтелігенції під час аналізу тієї чи іншої епохи.

Темою статті обрано публіцистичну спадщину Наталени Королевої не випадково. Історія української журналістики тісно переплетена з історією українського красного письменства. Не помилюся, якщо скажу, що переважна більшість українських письменників була (і залишається в сьогоднішній день) водночас журналістами, або працівниками мас-медіа. П. Куліш, І. Франко, І. Нечуй-Левицький, Л. Глібов, Є. Гребінка, М. Шашкевич, Лесі Українка, Панас Мирний, Іван Білик, В. Винниченко, О. Довженко, Микола Хвильовий, Є. Маланюк, І. Багряний, У. Самчук, Остап Вишня, В. Симоненко, Л. Костенко, П. Загребельний, Олесь Гончар... — всі вони, як і багато інших, є прекрасними публіцистами, що довели своїми блискучими есе й нарисами, уїдливіми памфлетами й дотепними фейлетонами, статтями про гострі й болючі теми, що в усі часи хвилювали, хвилюють і хвилюватимуть суспільство.

Хоча в сучасній журналістичнознавчій науці дослідження історичного розвитку журналістики й аналіз діяльності окремих постатей є предметом аналізу багатьох вчених, а в українській журналістиці склалася велика традиція написання публіцистичних творів, певні автори досі залишаються поза увагою

дослідників. Наталена Королева не є винятком, тому, дослідивши один із аспектів її літературної спадщини в дисертаційному дослідженні “Трансформація античних мотивів і образів у творчості Н. Королевої”, виникла думка про аналіз публіцистичного доробку. Це склалося внаслідок праці по вітчизняних архівах бібліотек Запоріжжя, Києва, Львова та чеських — Праги, Пізека, Требова. А також під час пошуку її творів, опублікованих у вітчизняній та зарубіжній періодиці 20-60 років ХХ століття. Деякий публіцистичний доробок був знайдений у матеріалах Київського відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України (нарис “Невмируща вдача”) та матеріалах Празького літературного архіву “Pamatník Narodního Pisemnictví”: нариси “Помпейська згадка”, “Турецька неволя”, “Домік Лермонтова (З моїх пестрих згадок)”, “Невмируща вдача”.

Високодуховність цих творів не підлягає сумнівам, оскільки їх загальна думка — пропагування гуманістичних ідеалів, засудження зради й ненависті, любов до ближнього й до Батьківщини, протиставлення жорстокому світу дійсності, що її оточувала, власновибуваного високоморального світу її творів. Саме в такому ключі творила Наталена Королева, яка, на мою думку, є однією з найкращих представників української літератури I половини ХХ століття. Маючи шляхетне походження, виправдовуючи його кожним словом своїх творів, вона створила дійсно “творчу художню мікрогалактику” [4, с. 379] — насичений подіями світ, де вирують пристрасті. Однак, при цьому, поведінка кожного персонажа підпорядкована досягненню загальної мети — виховуванню духовності й наслідуванню світлих ідеалів, тому, що ми називаємо — прагненням до Краси й Абсолюту, або, висловлюючись словами самої Наталени Королевої, “Добрості й Любові” [1, с. 463]. На цьому неодноразово наголошували й відомі дослідники творчості Н. Королевої, зокрема О. Мишанич: “В центрі її уваги — людина, її духовний світ. Герої творів письменниці — люди непересічні, ... яких об’єднує жадоба знань, пошук істини, утвердження високих ідеалів загального добра, братерства і любові” [3, с. 634].

Я погоджуюся з думкою П. Я. Макутона, який, аналізуючи духовні цінності, наголошував на тому, що “Смисложиттєві цінності — стрижень культури. Навколо них формується система значень і цінностей” [2, с. 24]. Високодуховність творів Н. Королевої простежується через парадигму різноманітних виявів основної проблеми людства — вибору між злом і добром: це мотиви прагнення абсолюту, утвердження єдино правильного життєвого шляху, співвідношення між ідеальним і земним коханням, між любов’ю й ненавистю.

До публіцистичного доробку Н. Королевої зараховуємо такі твори-нариси: (“Фарао Тут-Анх-Амон: З приводу розкопання його могили в лютому 1923 року” (Нова Україна, 1924); “Щасливі і нещасливі дні” (Молода Україна, 1925) — [Про різні вірування і забобони]; “Відгуки” (Літературно-науковий вістник, 1926); Марія Батістіні: Згадка” (Літературно-науковий вістник, 1928); “Хліб наш щоденний...” (Життя і знання, 1929); “Лікарки та шептухи” (Життя і знання, 1930); “De profundis seculorum (Про розкопки гробниці єгипетського фараона Тутанхамона)” (Літературно-науковий вістник, 1930); “De

profundis seculorum 2: Книга Нектро (Ніттакріт)” (Літературно-науковий вістник, 1930); “Наш не наш (Пам’яті Іллі Рєпина)” (Літературно-науковий вістник, 1930); “Затишна хата” (Нова хата, 1930), “Декоративні полицьки” (Нова хата, 1930); “Дійсно щаслива жінка сучасності” (Життя і знання, 1930); “Взуття” (Життя і знання, 1930/1931), “На могилу вчителів” (Спогади про М. В. Лисенка, з приводу 20-х роковин з дня смерті) (Дзвони, 1932); “...І не було їм місця в гостиниці” (Жіноча доля, 1932); “Mater Regum (“Мати королів”)” (Нова хата, 1936), “Фірдусі [Розвідка]” (Життя і знання, 1937); “La Monacella” (Дзвони, 1938), “Madonna Pompeiana” (Дзвони, 1939); “Окрадені [Зі спогадів про Василя Тарнавського]” (Наші дні, 1943); “Ані (Зі згадок): Із посмертної спадщини” (Жіночий світ = Woman’s World, 1983); “Силует” (про Олександра Олесь) (Всесвіт, 1994); “Невмируща вдача” (Київський відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України); “Помпейська згадка”, “Турецька неволя”, “Домік Лермонтова (З моїх пестрих згадок)”, “Невмируща вдача” (Празький літературний архів “Památník Národního Pisemnictví”).

Загальна пантеїстичність світовідчуття авторки виявляється через концепцію боротьби й взаємодії космологічних міфомотивів, які закорінені в античності. Аналіз вияву й взаємодії стихій свідчить про використання моделі античного космогонічного міфу. В основі більшості публіцистичних творів міф будується за принципом антитези, але стихії тісно взаємодіють. Зважаючи на стиль, цілком очевидна взаємодія традицій античності й християнства (“Силует”, “Фарао Тут-Анх-Амон: З приводу розкопання його могили в лютому 1923 року”).

Міфологема долі в публіцистиці Н. Королевої набуває полівалентних значень. Вона по суті є одним із стрижневих чинників життя держави й кожної людини: жереб (“Силует”), символ вибору власного життєвого шляху героями (“De profundis seculorum 2: Книга Нектро (Ніттакріт)”), жорстокий фатум й одночасний пошук власного шляху (“Дійсно щаслива жінка сучасності”), вирок божий (“Турецька неволя”), доля рідної Батьківщини, держави (“Помпейська згадка”); доля через належність до чоловічого чи жіночого світів (“De profundis seculorum (Про розкопки гробниці єгипетського фараона Тутанхамона)”; “De profundis seculorum 2: Книга Нектро (Ніттакріт)”). Інші міфологеми — шляху, каменю, печери, лабіринту, — маючи античні витoki, виконують цілу низку різних функцій, сприяють поглибленню психологічної наповненості творів. У художньому дискурсі вони виступають символами вибору життєвого шляху, субстанціями, через які здійснюється становлення особистості, перехід персонажів у інший світ, є символами пам’яті, ідеалізації, незнищенності.

Боротьба Еросу й Танатосу виявляється у творах письменниці як одвічна антиномія життя й смерті, що успадковані з давньогрецької міфології й означають у вузькому розумінні “Любов” і “Смерть”, а в ширшому — сукупність усіх креативних і руйнівних сил, які супроводжують людство впродовж існування. Домінантами лейтмотиву-міфологеми “життя-смерть” у творчості Н. Ко-

ролевої виступають кохання й смерть. Протистояння Еросу й Танатосу відбувається через вияв найголовніших тем буття людини в суспільстві, передусім боротьби за владу, при цьому розглядаються мотиви дружби й зради (“Фарао Тут-Анх-Амон: З приводу розкопання його могили в лютому 1923 року”; “Mater Regum (Мати королів)”). З іншого боку, любов до життя змушує героїв долати всі перешкоди на шляху до віднайдення себе (“Дійсно щаслива жінка сучасності”; “La Monacella”, “Madonna Pompeiana”).

Підводячи підсумки, можна сказати про те, що стиль публіцистичної спадщини Наталени Королевої, який у своїй основі поєднує риси й тенденції різних культур, є синтетичним. Вивчення цього стилю і зараз незавершене і чекає на своїх дослідників, тому подальша розробка цієї теми, на мою думку, є вельми перспективною. Письменниця у своїх творах експлікує давні мотиви на сучасну для неї дійсність, протиставляє жорсткій реальності ідеальний світ, де, незважаючи на вир пристрастей і запеклої боротьби, добро зрештою все одно перемагає зло. Мікрогалактика її творів становить собою вишукане поєднання суто українських класичних традицій із найкращою спадщиною світової літературної творчості. Концепція авторського світобачення репрезентує непереможну віру в перевагу священного над профанним, у незнищенність і всепереможність світових цінностей — Добра, Справедливості, Краси і Гармонії. Для студентів-журналістів вивчати подібні твори означає — прилучатися до найкращих зразків класичної спадщини, а в подальшому бути носіями високої моральної культури.

Література

1. Королева Н. Предок: Іст. повісті; Легенди старокиївські. — К.: Дніпро, 1991. — 670 с.
2. Макутон П. Я. Світоглядні ідеали і цінності, їх місце і роль в культурі // Актуальні проблеми духовності. — Зб. наук. праць. Вип. 4. — Кривий Ріг: І. В. І., 2002. — С. 19-30.
3. Мишанич О. Дивосвіти Наталени Королевої // Королева Н. Предок: Іст. повісті; Легенди старокиївські. — К.: Дніпро, 1991. — С. 633-653.
4. Шевчук В. Загадковий і манливий світ Наталени Королевої // Шевчук В. Дорога в тисячу років. Роздуми, статті, есе. — К.: Рад. письменник. — С. 378-385.

Статья поступила в редакцию 26 августа 2005 г.